

kü Kur'an hevâ ve ehvâya uymayı değişik zümrelerden oluşan kâfirlere nisbet etmektedir. Ebû'l-Hüseyn el-Malâtî ile Abdülkâhîr el-Bağdâdî gibi âlimlerin kanaatlerine bağlı kalmak suretiyle (*et-Tenbîh ve'r-red*, s. 35; *el-Fark*, s. 13, 80) ehl-i bid'atı kâfir kabul ederek ehl-i ehvâ ile özdeşleştirmek ise ehl-i kiblenin tekfir edilemeyeceği ilkesine aykırı düşer. Öyle görünüyör ki Selef âlimlerinin kelâmcılarla ehl-i bid'at mensuplarını ehl-i ehvâya dahil etmeleri, bilgi vasıtalarını Kur'an ve hadise hasretmeleri ve ayrıca âhâd rivayetlerin de mutlaka kabul edilmesini gerekli görmeleri sebebiyledir. Halbuki Kur'an'a göre ilim vasıtalarından biri de akıldır ve zan yoluyla kesin bilgi hâsıl olmaz. Şu halde ehl-i ehvâ ile ehl-i bid'atın farklı anlamlar taşıdığını ve ehl-i ehvânın kâfirler hakkında kullanılması gereken bir tabir olduğunu kabul etmek daha uygun bir davranış olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hvy" md.; *et-Ta'rifât*, "ehlü'l-ehvâ", "hevâ" md.leri; Tehânevî, *Keşşâf*, "hevâ" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hvy" md.; *Müsned*, IV, 102, 423; Dârimî, "Muḥaddime", 16, 30, 35; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 2-4; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 14; Buhârî, *Halku ef'âli'l-ibâd* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr — Ammâr C. et-Tâlibî, "Âkâ'idü's-selef" içinde), İskenderiye 1971, s. 168-173; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 7; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 473, 478; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 12, 13, 35, 80-81, 86, 123-125; Âcurrî, *eş-Şer'î'a* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1403/1983, s. 5-6, 57; Bağdâdî, *el-Fark* (Kevserî), s. 11-12, 13, 80, 125, 144, 221; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeyre), V, 33, 98; Ferrâ el-Begavî, *Meṣâbîhu's-sünne* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî v.dğr.), Beyrut 1407/1987, I, 160; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 12-13, 37-38; II, 3; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 88; İbn Teymiyye, *Der'ü te'ârûzül-'aḳl ve'n-naḳl* (nşr. M. Reşâd Sâlim), [Riyad], ts. (Dârü'l-Künûzî'l-edebiyye), V, 173, 264; VII, 172, 179, 211, 274; a.mlf., *Minhâcû's-sünne* (nşr. M. Reşâd Sâlim), [Riyad] 1406/1986, VIII, 211, 263; Sü-yûtî, *Şavnu'l-manṭîḳ ve'l-keḷâm* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr), Kahire 1970, s. 117; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1384; Şevkânî, *Fethu'l-ḳadîr*, I, 154; II, 48; Ramazan b. Muhammed el-Haneffî, *Şerhu Ramaḳân Efendi 'alâ Şerhi'l-'Aḳâ'id*, İstanbul 1320, s. 224; Reşîd Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, VII, 505, 552; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 484, 530; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İstanbul 1983, s. 48-53.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EHL-i ESER

(bk. EHL-i HADİS).

EHL-i HADİS

(أهل الحديث)

Hadisçiler ve hadis taraftarları anlamında terim.

Ehl-i hadîs (ehlü'l-hadîs) veya aynı anlamdaki ashâbü'l-hadîs tabirleri sahâbiler zamanında kullanılmaya başlanmıştır. En çok hadis rivayet eden yedi sahâbiden biri olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin hadis öğrenmeye çalışan gençlere, "Siz bizim halefimiz ve bizden sonraki ehl-i hadîssiniz" dediği nakledilir (Hatîb, *Şerefü aşhâbi'l-hadîs*, s. 22). Ehlü'l-hadîs, ashâbü'l-hadîs ve sāhibü'l-hadîs gibi tabirlerle, hadis öğrenim ve öğretimiyle uğraşan, râvilerin durumlarını bilen ve hadisi ilgilendiren bütün konularda söz sahibi olan kimseler kastedilmektedir. Buna göre ünlü hadis âlimi ve muhad-dis Şu'be b. Haccâc sāhibü'l-hadîs sayılırken (İbn Sa'd, VII, 280) hadis rivayetinde kuvvetli olmayan, fazla hadis rivayet etmeyen Ferkad es-Sebahî sāhibü'l-hadîs sayılmamıştır (Müslim, "Muḥaddime", I, 27). Aynı şekilde Mâlikî fıkında söz sahibi olan Abdullah b. Nâfi' hadiste derinleşmediği için sāhibü'l-hadîs kabul edilmemiştir (Zehebî, X, 372, 373).

Ehl-i hadîs terimi zamanla "hadise göre amel etmeye çalışan kimse" anlamını da kazanmaya başladı. Nitekim ehl-i hadîsin önde gelen temsilcilerinden Ahmed b. Hanbel, sāhibü'l-hadîs "hadisle amel eden kimse" diye tarif etmiştir. Ehl-i hadîs terimi bu anlamıyla, ehl-i re'y* ile birlikte hadisle amel eden bütün müslümanları kapsamaktaysa da hadisle amel etme ve bunun için belli usulleri kullanma söz konusu olduğunda Ehl-i sünnet'in bir kısmını teşkil eden (Hâkim, s. 3) ve naslara yaklaşımları farklılık arzeden bir ashâbü'l-hadîs ortaya çıkmaktadır. Ehl-i hadîsin en belirgin özelliği, hadisleri mümkün olduğu kadar yoruma tâbi tutmadan ve kıyasa başvurmadan uygulamak, aklî-edebî ilimlerden ziyade naklî ilimlerle ilgilenmek şeklinde ifade edilebilir. Hadislere şeklen bağlı kalmayı savunan Zâhirîler*le ehl-i re'ye yakınlığı ile bilinen Şâfiî ve Mâlikîler de ehl-i hadîs içinde kabul edilmiştir (Şehristânî, II, 45-46). Aynı şekilde, *el-Câmi'u's-şâhiḥ*'ine bab başlığı da dahil olmak üzere hadis dışında hiçbir şey yazmayan Müslim ile fikhî görüşlerini *el-Câmi'u's-şâhiḥ*'inin bab başlıklarında vermeye çalışan Buhârî ehl-i hadîsin farklı grupları içinde yer almış-

lardır. II (VIII) ve III. (IX.) yüzyıllar bu farklı yaklaşımları benimseyen kimselerin şiddetli mücadelesine sahne olmuş, ehl-i hadîs çeşitli dönemlerde şekilci tutumları sebebiyle tenkide uğramıştır.

İlk zamanlar hadis öğrenimi, Allah rızası için yapılan bir ibadet ve müslümanlara bir hizmet vesilesi sayılırken II. (VIII.) yüzyılda bu işin, halkın gösterdiği ilgi sebebiyle şehir meydanlarında binlerce, on binlerce insanın katıldığı bir gösteriş ve hatta kazanç vesilesi yapıldığı anlaşılmaktadır. Ehl-i hadîse mensup bazı kimseler işi tamamen nakilcilığe dökmüş ve hadisleri anlama yönünde bir gayret göstermemişlerdir. Hz. Ömer'in Medine dışına gönderdiği bazı sahâbîlere az hadis rivayet etmeleri yolundaki tavsiyeyle anlamadan rivayet etmenin mahzurlarını dikkate aldığı hatıra gelmektedir. Ehl-i hadîsten olan Hasan-ı Basrî'ye nisbet edilen, "Âlimlerin maksadı riayet etmek, sefihlerin maksadı riayet etmektir" sözüyle de bu hususa işaret edilmektedir (M. Zâhid Kevserî, s. 51). Taberî'nin, fakihlerin çeşitli konulardaki farklı görüşlerini ele aldığı *İhtilâfû'l-fuḳahâ'* adlı eserinde Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine yer vermemesi, ehl-i hadîsin bu önemli simasını fakih kabul etmediğini göstermektedir. Bu sebeple birçok âlim ehl-i hadîse, muhaliflerinin tenkitlerine imkân vermemek için hadislerin fikhını öğrenmeyi tavsiye etmiştir (Hâkim, s. 66; Hatîb, *Muḥtaşaru Naşîḥati ehli'l-hadîs*, s. 31, 141, 152). Hatîb el-Bağdâdî, bir taraftan ehl-i hadîs muhaliflerine karşı savunmak maksadıyla *Şerefü aşhâbi'l-hadîs*'i yazmış, diğer taraftan onlara hadislerin fikhını öğrenmeyi tavsiye eden *Naşîḥatü ehli'l-hadîs* adlı kitabını kaleme almıştır.

Asırlar boyunca devam eden bu tartışmalar tarafları etkilediği için ehl-i hadîsle ehl-i re'yden belli meselelerde anlaşma zemini bulanlar Ehl-i sünnet da-iresinde bir araya gelmişlerdir. Bu durum ehl-i hadîsin lehine olmuş, onların hadisleri koruma, öğrenim ve öğretimi-ni sağlama hususunda hizmet etmele-rine imkân hazırlamıştır.

Ehl-i hadîsin meydana getirdiği zen-gin bir literatür vardır. İlk dönem hadis kitaplarının çoğunu bunların fikhı saha-sındaki faaliyetleri olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı şekilde akaidle ilgili hadisleri topladıkları kitaplar ehl-i hadîsin bu konudaki kanaatini, akaidle ilgili naslara te'vilsiz bağlılığını ortaya koymaktadır. Ehl-i hadîs savunmak, on-

ları tanıtmak veya bazı konulardaki görüşlerini belirlemek maksadıyla da kitaplar yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: İbn Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs* (Beyrut 1393/1973, trc. Mehmet Hayri Kırbasoğlu, *Hadis Müdâfaası*, İstanbul 1979); Hatîb el-Bağdâdî, *Şerefü aş-hâbi'l-hadîs* (nşr. Mehmed Saîd Hatiboğlu, Ankara 1971); Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşad 'alâ mezhebi's-selef ve aş-hâbi'l-hadîs* (nşr. Ahmed İsâm el-Kâtib, Beyrut 1401/1981); İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbûnî, *'Akdîetü's-selef ve aş-hâbi'l-hadîs* (Kahire 1343/1927). Zamanımızda yapılan çalışmalar arasında, Abdülmecid Mahmûd'un *el-İtticâhâtü'l-fıkhiyye 'inde aş-hâbi'l-hadîs fi'l-karni's-şâlişi'l-hicrî'si* ile (Kahire 1399/1979) Mehmet Hayri Kırbasoğlu'nun *Ashâbü'l-Hadîs'e Göre Allah'ın Sıfatları Problemi* adlı doktora tezi (bk. bibl.) zikredilebilir.

Diğer taraftan XIX. yüzyılın sonunda Hindistan ve Pakistan'da, tarihî ehl-i hadîs çizgisini devam ettirmek isteyen yeni ehl-i hadîsçiler görülmüş olup bunlar Siddîk Hasan Han'ın (ö. 1307/1890) eserleri ve Delhi'de yarım asırdan fazla bir zamanda birçok talebe yetiştiren Nezîr Hüseyin'in (ö. 1320/1902) öğretim faaliyetlerinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Hindistan'daki ehl-i hadîs en müessir şahsiyetleri arasında, görüşleri sebebiyle Afganistan'dan sürüldüğü için Amritsar'a yerleşen Mevlevî Abdullah Gaznevî (ö. 1298/1881), yıllarca *İşâ'atü's-sünne* adlı aylık bir dergi çıkaran Mevlevî Muhammed Hüseyin (ö. 1920) ve 1947 yılından itibaren haftalık *Ahl al-Hadith* dergisini yayımlayan ve bu harekete birçok ünlü kişiyi kazandıran Ebû'l-Vefâ Senâullah (ö. 1948) zikredilebilir. Ebû'l-Vefâ, ilk yıllık toplantısını 1912'de yapan All India Ahl-i Hadith Conference'in organizasyonunda da önemli rol oynamıştır. Yeni ehl-i hadîs sadece sahih hadîsle amel edileceğini, yeterli bilgisi olan herkesin icthad yapabileceğini söylemekte, tevhid inancı ve gaybı yalnız Allah'ın bileceği konuları üzerinde durmakta, taklide ve bid'atlara karşı çıkmaktadır. Bu tutumları sebebiyle Vehhâbîlik'le itham edilen bu grup, Vehhâbîler'in Hanbelî, dolayısıyla mukallit olduklarını söyleyerek bu iddiayı reddetmiştir. Kendilerine has yayınları, camileri ve eğitim yerleri bulunan yeni ehl-i hadîs bir yandan Hindü, Kâdiyânî ve hristiyanlara karşı mü-

cadele verirken öte yandan dinî hayatı saflaştırma düşüncesiyle hurafelere karşı da mücadele etmekte, hadîs öğretimini yaygın hale getirmeye çalışmaktadırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Muqaddime", I, 7, 8, 27; Tirmizî, "Şalât", 104, "Cum'a", 57, "Fiten", 27, 51, "Şifâtü cehennem", 10, "Edeb", 17, "Tefsîr", 4, 6; Şâfiî, *er-Risâle*, s. 382-383; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, VII, 280; İbn Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs* (nşr. Seyyid Ahmed es-Sakr), Beyrut 1393/1973, s. 81-86, 236, 279; a.mlf., *el-Ma'ârif* (Ukâşe), s. 501-527; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 293, 344; Râmhürmüzî, *el-Muḥaddisü'l-fâşıl* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 159, 182-184, 560, 576, 578; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Ḳütü'l-ḳulûb*, Kahire 1381/1961, I, 229; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 28; İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadîs*, Beyrut 1985, s. 37; Hattâbî, *Ma'âlimü's-sünen*, Beyrut 1411/1991, I, 4-5; Hâkim, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*, s. 2-4, 66, 250; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 94, 95, 98, 100, 345; İbn Abdülber, *Câmi'u beyânî'l-ilm*, Kahire, ts., s. 411, 412, 414; Hatîb, *el-Câmi' li-aḥlâ-ki'r-râvî* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1983, I, 338-340; II, 301; a.mlf., *Şerefü aş-hâbi'l-hadîs* (nşr. Mehmed Saîd Hatiboğlu), Ankara 1971, bk. İndeks; a.mlf., *er-Rihle fi talebi'l-hadîs* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1395, s. 87, 88; a.mlf., *Muḥtaşaru Naşihati ehl-i'l-hadîs* (nşr. Y. M. Sıddîk), Hartûm 1408/1988, s. 31, 141, 152; Şehrîstânî, *el-Milel*, Kahire 1317-21 — Beyrut 1406/1986, II, 45-46; Sem'ânî, *Edebü'l-implâ' ve'l-istimplâ'* (nşr. M. Weisweiler), Leiden 1952 — Beyrut 1401/1981, s. 15-18, 53, 110, 114; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 89; Yâkût, *Mu'cemü'l-üde-bâ'*, XVII, 299; İbn Müflih el-Makdisî, *el-Âdâb-üş-şer'iyye ve'l-mineḥu'l-mer'iyye*, Kahire 1348, I, 211-228; İbn Receb el-Hanbelî, *Şerḥu 'İleli't-Tirmizî* (nşr. Subhî es-Sâmerîrî), Beyrut 1405/1985, s. 76; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, X, 372, 373; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 263-264; Ali el-Kârî, *Şerḥu Şerḥi Nuḥbeti'l-fiker*, İstanbul 1401/1981, s. 33; Leknevî, *er-Rej' ve't-tekmîl*, s. 69-70; M. Abdürreşîd en-Nu'mânî, *Mâ Temessü ileyhi ḥâce li-men yutâlî'u Sünen İbn Mâce*, Katar 1984, s. 74; M. Zâhid Kevserî, *Fıkhu ehl-i'l-İrâk ve ḥadîşühüm* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1390/1970, s. 18, 51; I. Goldziher, *Etudes sur la tradition islamique* (trc. L. Bercher), Paris 1952, s. 91; a.mlf., *Zâhirîler* (trc. Cihad Tunç), Ankara 1982, s. 3-5; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 70, 79, 80, 150, 227, 336, 337, 369; B. D. Metcalf, *Islamic Revival in British India: Deoband 1860-1900*, Princeton 1982, s. 264; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. M. Dağ — M. Aydın), İstanbul 1981, bk. İndeks; Abdülmecid Mahmûd, *el-İtticâhâtü'l-fıkhiyye 'inde aş-hâbi'l-hadîs fi'l-karni's-şâlişi'l-hicrî*, Kahire 1399/1979, s. 31-92, 453-460; Mehmet Hayri Kırbasoğlu, *Ashâbü'l-Hadîs'e Göre Allah'ın Sıfatları Problemi* (doktora tezi, 1983), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Ehlü's-Sünne Kavramı Üzerine Yeni Bazı Mülâhazalar", *İslâmî Araştırmalar*, sy. 1, Ankara 1986, s. 71-79; a.mlf., "İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devrinden Bir Kesit: Ashâbü'l-Hadîs'in

Akaid Edebiyatı", a.e., sy. 5 (1987), s. 79-89; J. Schacht, "Ahl al-Ḥadîth", *Et'2* (Fr.), I, 266-267; Sh. Inayatullah, "Ahl-i Ḥadîth", a.e., I, 267-268.

ABDULLAH AYDINLI

□ FIKIH. II. (VIII.) yüzyıldan sonra ortaya çıkan ve daha çok hadîse ağırlık veren Medine merkezli fıkıh ekolüne de ehl-i hadîs adı verilir.

Fıkıh tarihinde, II. (VIII.) yüzyılın başlarından IV. (X.) yüzyılın başlarına kadar süren yaklaşık 200 yıllık dönem büyük müctehidlerin yetiştiği, onlara ait müstakil icthad metotlarının belirginleştiği ve fıkıhın tedvîn edilip geliştiği bir dönem olarak kabul edilir. Emevîler devrinde Medine ekolü-Küfe ekolü veya Hicazlılar-Iraklılar şeklinde bir ayırım içinde kendini gösteren fikhî gruplaşma, II. yüzyıldan itibaren daha çok ehl-i hadîs ve ehl-i re'y olarak anılmaya başlanmış, bu ayırım farklı fıkıh, kelâm ve felsefe ekollerinin, hatta tasavvufî temayüllerin ağırlık kazandığı dönem ve bölgelerde farklı tanım ve kapsamlar kazanmakla birlikte asırlar boyunca devam etmiştir.

Gerek dört halife gerekse Emevîler döneminde birçok sahâbî İslâm'ı tebliğ, cihad, eğitim ve öğretim gibi amaçlarla ülkenin çeşitli bölgelerine gitmiş, orada yerleşmişti. Bunlar, etraflarında kurdukları ders halkaları ve yetiştirdikleri öğrenciler sayesinde daha sonraki nesillerde genişleyerek gelişecek olan bir ilmî ve fikrî faaliyet başlatmışlardı. Özellikle Küfe ve Basra Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde kurulmuş iki şehirdi ve İbn Mes'ûd, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ammâr b. Yâsir, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Mugîre b. Şu'be, Enes b. Mâlik, Huzeyfe b. Yemân, İmrân b. Husayn ve daha birçok sahâbî buraya yerleşmiş, Hz. Ali'nin Küfe'yi hilâfet merkezi yapmasıyla Irak daha da büyük bir önem kazanmıştı. Bütün bu gelişmelere rağmen Medine, Dimaşk'ın hilâfet merkezi olduğu Emevîler döneminde de hâlâ ashâbın büyük çoğunluğunu barındırma özelliğini korumaktaydı. Mâlik b. Enes'in ifadesine göre 10.000 sahâbî ölünceye kadar burada yaşamış, diğer bölge ve şehirlere gidenlerin toplam sayısı 2000 civarında olmuştur. Bunun için de Medine, dört halife döneminde üstlendiği Kur'an ve Sünnet'e dayalı dinî bilgiye öncülük etme rolünü Emevîler devrinde de devam ettirmiş, sahâbe devrinden itibaren Medine'de güç-